

HAL
open science

Heraldiek als immaterieel cultureel erfgoed volgens de UNESCO criteria: een presentatie

Nicolas Vernot

► **To cite this version:**

Nicolas Vernot. Heraldiek als immaterieel cultureel erfgoed volgens de UNESCO criteria: een presentatie. *Heraldicum disputationes Kwartaalblad voor Heraldiek*, 2024, suppl. au n° 29-1, 16 p. hal-04512885

HAL Id: hal-04512885

<https://hal.science/hal-04512885>

Submitted on 20 Mar 2024

HAL is a multi-disciplinary open access archive for the deposit and dissemination of scientific research documents, whether they are published or not. The documents may come from teaching and research institutions in France or abroad, or from public or private research centers.

L'archive ouverte pluridisciplinaire **HAL**, est destinée au dépôt et à la diffusion de documents scientifiques de niveau recherche, publiés ou non, émanant des établissements d'enseignement et de recherche français ou étrangers, des laboratoires publics ou privés.

NICOLAS VERNOT

Heraldiek als immaterieel cultureel erfgoed volgens de UNESCO-criteria: een presentatie

homunculus
Wijnegem

Heraldiek als immaterieel cultureel erfgoed volgens de UNESCO-criteria: een presentatie

door Nicolas Vernot

Oorspronkelijke titel: *L'héraldique comme patrimoine culturel immatériel selon les critères de l'UNESCO : une présentation* (2024).

Vertaald uit het Frans door Marc Van de Cruys.

© 2024 Homunculus uitgaven

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaandelijke schriftelijke toestemming van de uitgever.

Wettelijk Depot D/2024/7693/001

Verantwoordelijke uitgever:

Marc Van de Cruys,

Krommelei 47,

2110 Wijnegem

NICOLAS VERNOT

**Heraldiek als immaterieel cultureel
erfgoed volgens de UNESCO-criteria:
*een presentatie***

homunculus
Wijnegem

Nicolas VERNOT, AIH, is doctor in de geschiedenis en verdedigde zijn proefschrift in 2014 aan de *École Pratique des Hautes Études* onder leiding van professor Michel Pastoureau. Het werk werd in 2015 bekroond met de prijs van de Kanselarij van de Universiteiten van Parijs Aguirre-Basualdo, gespecialiseerd in Letteren en Menswetenschappen.

Nicolas heeft in Frankrijk en in het buitenland talrijke innovatieve studies gepubliceerd over de rol die wapens, tekens en symbolen spelen in de westerse samenleving. Hij is lid van de *Académie Internationale d'Héraldique* en was secretaris van de academie van 2015 tot 2021.

Ook als ontwerper heeft hij de creatie van heel wat gemeentelijke wapenschilden op zijn naam staan.

Momenteel is hij gastonderzoeker aan de *École universitaire de recherche PSGS HCH: Humanités, Création et Patrimoine* (CY Cergy Paris Université) en tijdelijk verbonden als onderzoeker aan UMR 9022 *Héritages: Culture/s, Patrimoine/s, Création/s* (CY Cergy Paris Université - CNRS - Ministère de la Culture).

HERALDIEK ALS IMMATERIEEL CULTUREEL ERFGOED VOLGENS DE UNESCO-CRITERIA: EEN PRESENTATIE¹

HET VERGT WEINIG VERBEELDINGSKRACHT om heraldiek als erfgoed te beschouwen. Alleen al bij het vermelden van het idee komen er in onze gedachten heraldische voorwerpen naar boven die onze nieuwsgierigheid en soms ook onze smaak en interesse in de heraldiek hebben gewekt: een lijst in een salon, een bas-reliëf op een gevel, een sieraad of een ex libris...

Anderzijds is het minder evident om heraldiek als *immaterieel* cultureel erfgoed te beschouwen. Deze notie houdt in feite in dat men zich niet op objecten concentreert, maar op de kennis en het culturele substraat die de implementatie ervan mogelijk maken.

Hoewel dient toegegeven dat materieel en immaterieel erfgoed onderling afhankelijk zijn, wordt de nadruk op de toepassingen en de beoefenaars ervan gelegd: wat telt is niet zozeer het resultaat als wel de aanpak en de specifieke know-how die daarvoor nodig zijn.

In 2003 heeft UNESCO een conventie aanvaard die *'immaterieel cultureel erfgoed'* (ICE) definieert met het oog op de bescherming ervan. Het is het geheel van *'praktijken, voorstellingen, uitdrukkingen, kennis en vaardigheden – evenals de instrumenten, objecten, artefacten en culturele ruimtes die daarmee worden geassocieerd – die gemeenschappen, groepen en, in sommige gevallen, individuen erkennen als deel van hun cultureel erfgoed. Dit immaterieel cultureel erfgoed, overgedragen van generatie op generatie, wordt voortdurend herschapen door gemeenschappen en groepen als antwoord op hun omgeving, hun interactie met de natuur en hun geschiedenis, en geeft hen een gevoel van identiteit en continuïteit, en bevordert dus het respect voor culturele diversiteit en menselijke creativiteit'* (art 2-1).²

Zoals uit dit artikel zal blijken, stelt deze definitie ons in staat de heraldiek vanuit een vernieuwde benadering te beschouwen. Door het overwegend belang van overdrachtsacties boven studie en onderzoek te stellen, nodigt de UNESCO-benadering ons uit om de heraldiek te bevrijden van haar status als *'hulpwetenschap van de geschiedenis'*, die, zonder aan relevantie te zijn ontdaan, niettemin tot gevolg heeft dat heraldiek een discipline wordt die vastgeroest is in het verleden, waardoor het dynamische, levende en vernieuwde karakter ervan wordt verheeld.

Van hulpwetenschap naar 'heraldische praktijk'

In de context van erkenning als ICE is het niet de heraldiek als geheel, en zelfs niet het heraldische erfgoed, dat kan worden behouden, maar de levende dimensie ervan, met andere woorden de 'heraldische praktijk', wat in essentie betekent:

- het proces van het ontwerpen van wapens, met andere woorden karakteristieke visuele emblemen die voldoen aan zogenaamde heraldische regels en die kunnen worden beschreven volgens het heraldisch jargon;
- het vervaardigen van wapens op verschillende dragers en met diverse technieken;
- het dragen, doorgeven en gebruiken van wapens, openbaar of privé;
- kennis van de regels en gebruiken die het mogelijk maken het recht van natuurlijke of rechtspersonen op specifieke wapens of heraldische attributen te bepalen;
- expertise die het mogelijk maakt om wapens te identificeren of er informatie over te verstrekken (datering, land van herkomst, enz.).

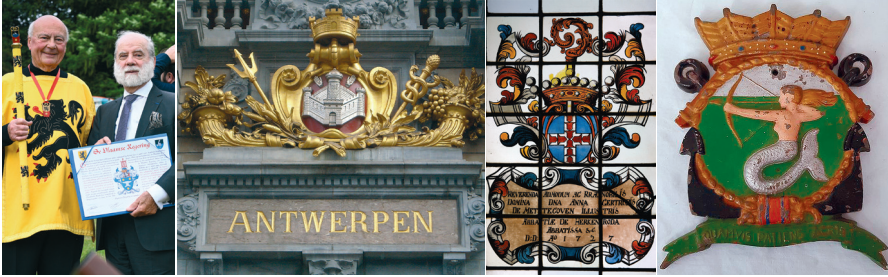
De tekst van de conventie (artikel 2.2) geeft een indicatieve lijst van de vijf domeinen waarin ICE-begrippen zich manifesteren:

- 'orale tradities en uitdrukkingen, inclusief taal als een vehikel van immaterieel cultureel erfgoed';
- 'podiumkunsten (performing arts)';
- 'sociale gewoonten, rituelen en feestelijke evenementen';
- 'kennis en praktijken betreffende de natuur en het universum';
- 'traditionele ambachtelijke vaardigheden'.

Voor zover wapenschilden worden gebruikt om instellingen, families als ook individuen te herkennen, hebben ze duidelijk betrekking op 'sociale praktijken' die het gevoel ergens bij te horen uitbeelden. Ze stellen natuurlijke en rechtspersonen in staat zichzelf te identificeren op verschillende niveaus en onder verschillende modaliteiten, van het gezin tot de natie, inclusief de gemeente, de regio, de school, de religieuze of filosofische overtuiging, het beroep, de sportclub en zelfs de legereenheid... enz.

Wapenschilden die tijdens familie- of openbare plechtigheden worden getoond, kunnen ook in verband worden gebracht met 'rituelen en feestelijke evenementen', zoals bijvoorbeeld de *Ommegang* van Brussel.

Bovendien valt de heraldische praktijk onder 'know-how gekoppeld aan traditioneel vakmanschap', zolang de interpretatie zowel het *ontwerp* als

Wapens stellen natuurlijke en rechtspersonen in staat zichzelf te identificeren op verschillende niveaus en onder verschillende modaliteiten, van het gezin tot de natie, inclusief de stad, de religieuze overtuiging, zelfs de militaire vaartuigen, enz.

de *totstandkoming* van wapenschilden omvat. Het ontwerpen van wapenschilden vereist immers een diepgaande kennis van de regels en het gebruik van de heraldiek en de woordenschat ervan, aangezien het de 'blazoeneerbaarheid' is die de definitie van een embleem als wapen bepaalt. Wat de verwezenlijking van het ontwerp betreft, dat vereist bijzondere – soms hooggekwalificeerde – vaardigheden: verluchters, schilders, ontwerpers, graveurs, beeldhouwers op hout of steen... moeten niet alleen over de technische vaardigheden beschikken die specifiek zijn voor de beheersing van hun kunst, maar ook een specifiek en esthetisch heraldisch aanvoelen.

Wapenschilden die tijdens familie- of openbare plechtigheden worden getoond, kunnen ook in verband worden gebracht met 'rituelen en feestelijke evenementen', zoals bijvoorbeeld in het geval van de 'Ommeegang' van Brussel of bij begrafenisstoeten. Dat laatste is niet alleen 'iets uit het verleden'.

De heraldische praktijk heeft ook betrekking op *'orale tradities en uitdrukkingen, inclusief taal als een vehikel van immaterieel cultureel erfgoed'*. Ongeacht de definitie die aan de term heraldicus wordt gegeven, impliceert deze noodzakelijkerwijs beheersing van de heraldische taal. Dit laatste is een *'vehikel van immaterieel cultureel erfgoed'* omdat het ontwerpen van een wapen, als grafisch concept, bij de ontwikkeling ervan gepaard gaat met de verificatie van de 'blazoenaarheid' ervan.

Het in een of meer van deze 'etnografische' categorieën thuishoren is niet voldoende om als ICE te worden erkend. Het Verdrag (artikel 2.1) stelt ook vijf dwingende voorwaarden vast, die we nu zullen onderzoeken.

Voorwaarde 1: de elementen zijn deze 'die gemeenschappen, groepen en, in sommige gevallen, individuen erkennen als onderdeel van hun cultureel erfgoed'

Het Verdrag geeft geen definitie van wat het onder 'gemeenschappen' verstaat, noch legt het uit wat hen onderscheidt van 'groepen'. Met betrekking tot de heraldiek is het mogelijk om drie kringen te onderscheiden: de kern van de beoefenaars, de kring van gebruikers die wapenschilden bezitten of in bezit hebben (families, instellingen, enz.), en ten slotte al degenen die, in bredere zin, bij de heraldiek betrokken zijn en deze een erfgoedwaarde geven.

De instructies van de UNESCO moedigen staten aan om 'voordrachten voor te bereiden met medewerking van een breed scala aan andere belanghebbenden, waaronder, waar van toepassing, lokale en regionale besturen, gemeenschappen, niet-gouvernementele organisaties, overheden, onderzoeksinstituten, expertisecentra en anderen [...] Het comité zal een grote verscheidenheid aan uitdrukkingen of instemmingsverklaringen van de gemeenschappen verwelkomen en zal daaraan de voorkeur geven boven gestandaardiseerde, uniforme verklaringen.⁷³ Met andere woorden, de aanpak moet zijn:

- oplopend: het zijn niet de staten of nationale instellingen die de aanvragen beheren, maar eerder de houders die, in de diversiteit van hun status (instellingen, verenigingen, professionals, specialisten, enz.), zichzelf moeten structureren om het project collectief te dragen;
- reikwijdte: 'als onderdeel van zijn activiteiten om immaterieel cultureel erfgoed te beschermen, streeft elke staat ernaar een zo breed mogelijke participatie te garanderen van gemeenschappen, groepen en, waar van toepassing, individuen die dit erfgoed creëren, onderhouden en

doorgeven, en hen actief te betrekken bij zijn activiteiten en beheer' (art. 15 van het Verdrag);

- inclusief: de aanpak mag niet discriminerend zijn; bijzondere aandacht wordt besteed aan genderrepresentatie.

Anderzijds is het op ethisch vlak gepast om degenen uit te sluiten die door hun oneerlijke praktijken de integriteit van de heraldiek aantasten: gewetenloze commerçanten die hun klanten wapenschilden aansmeren waar ze geen recht op hebben, grafische ontwerpers die *cliparts* gebruiken in plaats van hun composities zelf te tekenen, om maar enkele van de misbruiken te noemen die op het internet worden waargenomen...

Om dezelfde redenen moeten we ook degenen uitsluiten die heraldiek louter exploiteren voor zelfpromotie (valse genealogieën en ridderorden) of uit ideologische overwegingen. Het strikt apolitieke karakter van de ICE-aanpak moet absoluut worden vastgelegd, gegarandeerd en behouden.

Voorwaarde 2: het ICE 'wordt overgedragen van generatie op generatie... en geeft hen een gevoel van identiteit en continuïteit'

Wat de heraldiek betreft, zijn er drie soorten overdracht: het dragen van wapens, heraldische kennis en de specifieke knowhow die nodig is voor het creëren ervan.

Over het algemeen worden wapens, samen met de familienaam, in families erfelijk doorgegeven. Overdracht wordt vaak gematerialiseerd door voorwerpen (zegelring, schilderij, enz.), maar kennis van het wapen is voldoende!

Deze transmissie betreft ook instellingen. Veel mensen, die oude wapenschilden hebben, zorgen ervoor dat het gebruik ervan in hun dagelijkse communicatie en tijdens ceremonies behouden blijft. Dit gebruik betreft meestal lokale overheden, maar ook vaak religieuze, educatieve, militaire, filosofische (vrijmetselarij) instellingen enz. De toepassing van de heraldische praxis kan ook betrekking hebben op professionele organisaties, bedrijven, gespecialiseerde instellingen zoals de Nederlandse en Vlaamse *Waterschappen*, ziekenhuizen, liefdadigheidsinstellingen, verenigingen en dies meer.

De lijst van instituten die wapenschilden gebruiken weerspiegelt de diversiteit van menselijke instellingen over de hele wereld. Wapenschilden, waar ze ook voorkomen, dragen bij tot de integratie van individuen, ongeacht hun afkomst, hun geslacht, enz., in grotere gemeenschappen waar ze als de erfgenamen ervan worden aanzien, wordt hun gevoel van verbondenheid op verschillende niveaus erdoor versterkt.

Ambachtslieden moeten kunnen werken vanuit een model, een schets of een blazoenering, die ze niet alleen zullen interpreteren op basis van het materiaal en de techniek die ze beheersen, maar ook op basis van hun eigen stijl en hun inlevingsvermogen.

Hier het wapen Billiet in hout gesneden door Patrick Damiaens naar een ontwerp van Marc Van de Cruys.

De kennis die verband houdt met de heraldiekbeoefening is sinds het ontstaan ervan in de 12de eeuw zonder onderbreking overgedragen: niet alleen het vermogen om wapens te ontwerpen en te beschrijven volgens de regels van de heraldiek, maar ook de wetten, regels en gebruiken die gelden voor de samenstelling en de transmissie ervan, evenals de expertise om ze te identificeren en, voor zover mogelijk, te interpreteren.

Wat ambachtslieden betreft, hun vakkennis wordt vaak doorgegeven van meester op leerling, soms binnen de familie of in – maar al te zeldzame – gespecialiseerde instellingen. Ambachtslieden moeten kunnen werken vanuit een model, een schets of een blazoenering, die ze niet alleen zullen interpreteren op basis van het materiaal en de techniek die ze beheersen, maar ook op basis van hun eigen stijl en hun inlevingsvermogen.

Voorwaarde 3: ICE-elementen 'worden voortdurend herschapen door gemeenschappen en groepen als antwoord op hun omgeving, hun interactie met de natuur en hun geschiedenis'

Ook al zijn wapenschilden vaak geërfd uit het verleden; heraldische gebruiken worden voortdurend herschapen, zowel qua inhoud als qua vorm. De mondiale hoeveelheid wapenschilden blijft toenemen. Aangezien het aantal edellieden afneemt, zijn het de niet-adellijke wapenschilden die het snelst toenemen, met een hoger percentage vanaf het laatste derde deel van de 20ste eeuw.

Ook het repertoire van stukken en motieven wordt voortdurend verrijkt, onder invloed van vier belangrijke factoren:

- de toename van het aantal creaties maakt het noodzakelijk om de composities te diversifiëren, de enige manier om de uniciteit van elk nieuw wapen te garanderen in vergelijking met het voorgaande;

Zowel de inventiviteit van de wapenontwerpers als het gebruik van stukken geïnspireerd op technologische ontwikkelingen is een belangrijke verrijkingsfactor voor het heraldisch repertoire.

Links: het wapen van de Letse gemeente Piekule. Rechts: dat van de Canadese gouverneur-generaal Julie Payette.

- de voortdurende geografische uitbreiding van de heraldiek vanaf het begin tot de dag van vandaag is gepaard gegaan met een integratie, in verschillende mate, van het culturele erfgoed van bevolkingsgroepen die voor het eerst betrokken zijn bij de kunst van het wapen;
- ontwikkelingen, met name technologische, geven aanleiding tot emblematische innovaties (atoom, kosmonautenhelm, onderzeeboot- of vliegtuigpropeller, enz.);
- de inventiviteit van de wapenontwerpers is een belangrijke verrijkingfactor. Dit kan deel uitmaken van een individuele artistieke benadering of in bredere zin de wens weerspiegelen om door middel van heraldiek de specifieke kenmerken van een bepaald natuurlijk en cultureel erfgoed tot uitdrukking te brengen;

Deze creativiteit gaat, waar nodig, gepaard met de verrijking van de woordenschat van de wapenkunde.

Heraldiek weerspiegelt ook belangrijke politieke en sociale ontwikkelingen. Bijvoorbeeld in de landen van Midden- en Oost-Europa die van de communistische dictatuur zijn bevrijd, vormt het herstel van historische territoriale wapenschilden, of het creëren van nieuwe wapenschilden, bijvoorbeeld een krachtig signaal van de terugkeer naar vrijheid.

Op sociaal vlak kunnen wapenschilden de bijdrage van bevolkingsgroepen van buitenlandse afkomst aan het algemeen welzijn weerspiegelen, evenals de maatschappelijke en juridische ontwikkelingen van onze tijd, zoals gendergelijkheid, respect voor seksuele geaardheid, enz. Inhoudelijk is er geen obstakel voor de uitdrukking van oriëntaties, waarden en overtuigingen anders dan die van het algemene wettelijke kader van de betrokken landen.

De uitvoering van wapenschilden is met nieuwe technieken geëvolueerd. Eeuwenlang was het vervaardigen van wapenschilden ambachtelijk werk.

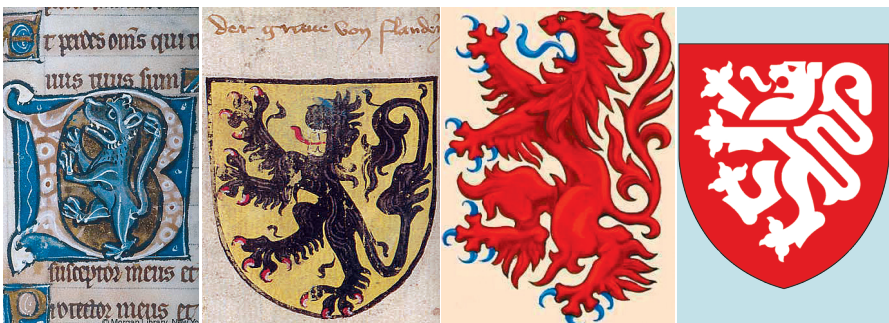

De uitvoering van wapenschilden is met verschillende technieken geëvolueerd. In se is het niet meer noodzakelijk een wapen met klassieke technieken te schilderen (links). Dat kan ook nu digitaal (rechts). Reproductie is hierdoor gemakkelijker. (Wapen Haelterman door Prisca Van Dessel en Marc Van de Cruys.)

Vanaf het einde van de middeleeuwen maakten prenten en drukwerk het mogelijk om wapenschilden op grote schaal te reproduceren. Vanaf de 19de eeuw versnelde de industrialisatie de verspreiding van in massa geproduceerde heraldische voorwerpen. Meer recentelijk hebben nieuwe reprografieprocessen de vermenigvuldiging ervan op goedkope dragers (stickers, T-shirts, enz.) mogelijk gemaakt. Tegenwoordig gebruiken veel kunstenaars computersoftware om wapenschilden te tekenen of te schilderen.

Tegelijkertijd wordt de grafische stijl van het wapen voortdurend vernieuwd, afhankelijk van de media, technieken (inclusief de informatica), de opleiding en het inlevingsvermogen van de betrokken uitvoerders.

De grafische stijl van wapens wordt voortdurend vernieuwd, afhankelijk van de tijdsperiode, gebruikte media en technieken (inclusief de informatica), de opleiding en het inlevingsvermogen van de kunstenaars-uitvoerders.

Voorwaarde 4: de elementen 'zijn compatibel met bestaande internationale instrumenten voor mensenrechten, evenals met de vereiste van wederzijds respect tussen gemeenschappen, groepen en individuen'

In principe zijn de heraldische gewoonten perfect verenigbaar met het respect voor de rechten van individuen en gemeenschappen. Waar het dragen van wapens het voorwerp is van officiële registratie, zorgen de bevoegde autoriteiten ervoor dat nieuw gecreëerde ontwerpen niet in strijd zijn met de mensenrechten. In landen zonder heraldische autoriteiten zijn er over het algemeen geen beperkingen op het dragen van wapenschilden: wapenschilden zijn toegankelijk voor alle burgers, zonder enig onderscheid.⁴ Ook al dankt de heraldiek historisch gezien zijn verschijning en ontwikkeling aan de adel, niet-adellijke familiewapens, die in de middeleeuwen verschenen, zijn nu in de meeste landen in de meerderheid en dat op een volledig legale manier.

De vorm en inhoud van wapens is onderworpen aan de geldende algemene wetten: nieuwe ontwerpen die bijvoorbeeld racistische waarden uitdrukken, zouden binnen de reikwijdte van de wet vallen en als zodanig worden bestraft. Deze algemene observatie geldt voor alle Europese landen, of het nu monarchieën of republieken zijn.

Op dezelfde manier kent het verwerven van heraldische kennis geen beperkingen. Waar ze ook bestaan, educatieve heraldische workshops zijn zeer succesvol bij hun deelnemers, ongeacht hun achtergrond. Omdat de reproductiemogelijkheden nu zeer talrijk zijn, kan iedereen tegen lagere kosten zijn persoonlijke wapen (laten) maken en voeren.

Wapenschilden zijn echter kinderen van hun tijd en kunnen als zodanig waarden en vooroordelen weerspiegelen die nu onverenigbaar zijn met de mensenrechten zoals gedefinieerd vanaf de tweede helft van de 20ste eeuw. Er moet aan worden herinnerd dat elementen die zijn opgenomen op de UNESCO-lijst van immaterieel cultureel erfgoed en die in strijd blijken te zijn met deze principes, kunnen worden verwijderd, zoals het Ducasse d'Ath-festival in België, dat in 2008 op de lijst stond, en in 2022 werd ingetrokken vanwege het behouden in de optocht van een *Sauvage*, voorgesteld als een man in het zwart gekleed, uitgerust met een ketting en een ring in zijn neus.

Bepaalde wapenschilden zijn ook duidelijk problematisch. Dat van de Oostenrijkse stad Judenburg toont sedert de middeleeuwen het hoofd van een Jood die gehoorzaamt aan antisemitische clichés: we zien het profiel van een oude man met een sikje en een haakneus, die de puntige hoed draagt

Wapenschilden zijn kinderen van hun tijd en kunnen als zodanig waarden en vooroordelen weerspiegelen die nu onverenigbaar zijn met de mensenrechten zoals gedefinieerd vanaf de tweede helft van de 20ste eeuw. Maar het is gepast om niet te generaliseren.

De taal is niet verantwoordelijk voor de boodschap.

die ooit diende om deze bevolkingsgroep te discrimineren. Op dezelfde manier wordt de representatie van Afrikanen soms ook karikaturaal gemaakt, al dan niet met betrekking tot slavernij. Maar het is gepast om niet te generaliseren: deze gevallen, die nu terecht ons geweten kwetsen, zijn altijd zeldzaam geweest op de schaal van de heraldische productie, en verschillende hoofden van zwarte mannen blijken daadwerkelijk Sint-Mauritius te eren, die volgens de katholieke traditie een Afrikaan was.

Daarom is het ook belangrijk om te benadrukken dat wat hier wordt voorgesteld voor inschrijving onder de noemer ICE geen heraldiek in het algemeen is, maar de toepassing ervan als taal, kunst en kennis. Maar *de taal is niet verantwoordelijk voor de boodschap*.

Voorwaarde 5: het element is 'in overeenstemming met bestaande internationale instrumenten met betrekking tot [...] de vereiste [...] met duurzame ontwikkeling'

Duurzame ontwikkeling zoals gedefinieerd door UNESCO wordt in brede zin opgevat en omvat drie dimensies: economisch, sociaal en ecologisch. Natuurlijke elementen (fauna, flora, hemellichamen, enz.) zijn altijd een belangrijke inspiratiebron geweest voor de heraldische kunst. In territoriale wapenschilden wordt vaak een beroep gedaan op fauna en flora vanwege hun emblematische waarde, of ze nu als representatief worden beschouwd vanwege hun overvloed (vissen, wild, enz.), of juist vanwege hun zeldzame of beschermde karakter (orchideeën, enz.). De kunst van het wapen heeft een bijzondere esthetiek die helpt de verbondenheid van de bevolking met hun natuurlijk erfgoed te versterken.

De heraldiekbeoefening heeft ook een lage impact op het milieu. Het ontwerpen van wapenschilden gebeurt met traditionele tekenhulpmiddelen

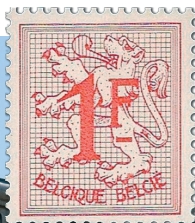
In territoriale wapenschilden wordt vaak een beroep gedaan op fauna en flora vanwege hun emblematische of representatieve waarde. In Zuid-Afrikaanse wapens van instellingen bijvoorbeeld komt de 'nationale' bloem, de protea, meermaals voor..

(potloden, papier, enz.) of op de computer. Omdat het de bedoeling is dat wapenschilden worden overgedragen, zijn de versierde voorwerpen die de materialisatie ervan vormen vaak ontworpen om duurzaam te zijn. Natuurlijke materialen hebben de voorkeur (papier of perkament, hout, steen, edele metalen, enz.) om prestigieuze objecten te creëren die bedoeld zijn voor de huiselijke ruimte (lijsten, bas-reliëfs, sieraden, enz.).

Met betrekking tot territoriale entiteiten (landen, regio's, gemeenten) zijn wapenschilden het onderwerp van zowel prestigieuze creaties, zowel bedoeld voor openbare gebouwen of officiële ceremonies als de reproductie ervan in grote aantallen, door middel van doorgaans goedkope processen als onderdeel van hun officiële communicatie (administratieve documenten, stedelijke bewegwijzering, vlaggen, enz.).

Voor zover territoriale entiteiten niet zonder visuele communicatie kunnen, brengt het gebruik van wapenschilden geen extra milieukosten met

Voor territoriale entiteiten (landen, regio's, gemeenten) zijn wapenschilden het onderwerp van zowel prestigieuze creaties – o.a. bedoeld voor openbare gebouwen – als de reproductie ervan in grote aantallen, door middel van doorgaans goedkope processen als onderdeel van hun officiële communicatie en documenten.

Omdat het de bedoeling is dat wapenschilden worden overgedragen van generatie op generatie, zijn de versierde voorwerpen die de materialisatie ervan vormen vaak ontworpen om duurzaam te zijn. Natuurlijke materialen hebben de voorkeur (papier of perkament, hout, steen, edele metalen, enz.). Wat de verwezenlijking van het ontwerp betreft, dat vereist bijzondere – soms hooggekwalificeerde – vaardigheden: verluchters, schilders, ontwerpers, graveurs, beeldhouwers op hout of steen... moeten niet alleen over de technische vaardigheden beschikken die specifiek zijn voor de beheersing van hun kunst, maar ook een specifiek en esthetisch heraldisch aanvoelen.

zich mee. Integendeel, ze zijn ontworpen om duurzaam te zijn, in tegenstelling tot logo's, die regelmatig veranderen afhankelijk van mode of (nieuwe) gemeenteraden.

Zoals aangetoond, valt de heraldische praktijk meer dan waarschijnlijk binnen de definitie van ICE zoals gedefinieerd door UNESCO. In werkelijkheid hebben heraldici er alle belang bij om een proces van erkenning van hun vakgebied als ICE op gang te brengen: het is voor hen de kans om het wapen vanuit een nieuwe invalshoek te bekijken; door zich af te vragen wat de culturele waarde van het gebruik ervan voor de samenleving als geheel, en niet voor een paar liefhebbers. In ruil daarvoor worden de bevolking en besluitvormers zich bewust van het belang van heraldiek: die wordt beter begrepen, beter verspreid, beter overgedragen en beter beschermd.

Overtuigd van het belang van deze aanpak, begon de auteur van dit artikel in 2022 stappen te ondernemen met het oog op het samenstellen van het dossier voor erkenning van de heraldiek en het gebruik ervan als ICE, zowel op Frans nationaal als internationaal niveau, bij UNESCO. De voorbereidende werkzaamheden gingen gepaard met de bewustmaking van heraldische collega's uit andere landen. Vanaf 2023 reageerde het *Nederlands Genootschap voor Heraldiek* (NGH), vooral dankzij de actie van Klaas Padberg Evenboer en Bas Verkerk, respectievelijk hoofdheraut en onder voorzitter van deze organisatie.

Heraldiek werd op 13 juli 2023 officieel toegelaten tot het *Netwerk Immaterieel Erfgoed* van Nederland. Registratie in dit netwerk vormt een zeer bemoeiigende officiële voorwaarde voor opname in de nationale inventaris, een beperkte lijst met meer veeleisende criteria.⁵ De grote snelheid van deze erkenning werd vergemakkelijkt door het feit dat het NGH, opgericht in 2014, haar twee hoofddoelstellingen had gedefinieerd als '1. het vergroten van de kennis van de heraldiek als historisch-cultureel fenomeen en 2. het bevorderen van een 'levende heraldiek' in de alledaagse wereld.'⁶

Dit is, samengevat, de definitie van heraldiek als immaterieel cultureel erfgoed!

Eindnoten

¹ Dit artikel is een samenvatting van een paper dat ik op 18 augustus 2023 in het Engels presenteerde aan de Universiteit van Lund als onderdeel van de XXII^{de} conferentie van de AIH, georganiseerd door de *Societas Heraldica Lundensis* in samenwerking met de *Societas Heraldica Scandinavica* en de *Svenska Heraldiska Föreningen* (de Zweedse Heraldische Vereniging). De Engelse tekst van dit artikel zal, met alle nuttige referenties, worden gepubliceerd in de handelingen van de conferentie van Lund. Wij danken hun uitgevers voor het toestaan van deze samenvatting in het Nederlands.

Het voorliggend onderzoek heeft kunnen gebruik maken van staatssteun, beheerd door het Nationaal Onderzoeksbureau [*Agence Nationale de la Recherche*] in het kader van de investering in het toekomstprogramma geïntegreerd in 'France 2030', met als referentie ANR-17-EURE-0021. Ik wil het management EUR Humanities, Creation and Heritage (CY Cergy Paris University) bedanken voor hun waardevolle steun.

² Een brochure met informatie over deze conventie is te downloaden op <<https://immaterieelerfgoed.be/nl/kennis/unesco-conventie-2003>> (laatst geraadpleegd 22/02/2024).

³ Representatieve lijst van het immaterieel cultureel erfgoed van de mensheid: instructies voor het invullen van formulieren ICH-02, ICH-02 (uitbreiding), ICH-02 (reductie) en ICH-02 LSU tot LR, p. 4, te downloaden via: UNESCO, Formulieren met betrekking tot aanvragen, voorstellen, verzoeken om bijstand, verzoek om accreditatie en periodieke rapporten, online: <<https://ich.unesco.org/fr/formulaires>>, (s.d., geraadpleegd op 07/12/2023).

⁴ Behalve in Oostenrijk, waar familiewapens sinds 1919 verboden zijn.

⁵ Kenniscentrum Immaterieel Erfgoed Nederland, Heraldiek, <<https://www.immaterieelerfgoed.nl/en/heraldiek>>, (s.d. 2023), en Netwerk, Inventaris en Register, <<https://www.immaterieelerfgoed.nl/nl/netwerkinventarisregister>>, (s.d., geraadpleegd 03/12/2023).

⁶ 'Het beleid van het Genootschap kent hiervoor twee speerpunten: 1. het vergroten van de kennis over de heraldiek als cultuurhistorisch fenomeen en 2. het stimuleren van de 'levende heraldiek' in de dagelijkse wereld.' Nederlands Genootschap voor Heraldiek, online <<https://genootschap-heraldiek.nl/>>, (s.d., laatst geraadpleegd 07/12/2023).

Illustratieverantwoording en dankbetuiging

Voor de illustraties in deze uitgave heeft de uitgever zoveel mogelijk geput uit foto's en tekeningen uit de eigen verzameling en die van Prisca Van Dessel en Patrick Damiaens. Tevens maakten we dankbaar gebruik van het materiaal dat in het kader van de creative commons overeenkomst wordt aangeboden op het internet. Onze dank aan iedereen die op één of andere manier heeft bijgedragen bij de totstandkoming en uitstraling van deze brochure.

Hoewel wij, zoals steeds, ons uiterste best hebben gedaan om de wetgeving betreffende de auteursrechten te respecteren en de toestemming van de auteur, gerechtigde en/of rechthebbende te verkrijgen van de afbeeldingen die niet tot het openbaar domein behoren en waarvan wij zelf de rechten niet bezitten is het traceren van deze belanghebbenden ons niet altijd gelukt. Wie meent aanspraak te kunnen maken op vermelding of auteursrechten van één van de in deze uitgave gebruikte illustraties wordt daarom uitgenodigd met de uitgever contact op te nemen om de nodige regelingen te treffen.

